

**СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «ДІЯЛЬНІСТЬ», «ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»,
«ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ОПЕРАТИВНО-
РЯТУВАЛЬНОЇ РОБОТИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»**

Дячкова О.М.

Актуальність дослідження. Проблема професійної діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби в умовах соціально-економічної та військово-політичної ситуації в Україні є однією з стратегічних. Порятунк людей, високий рівень ризику, забезпечення життєдіяльності, специфічність завдань та екстремальні умови вирізняють діяльність фахівців оперативно-рятувальної з поміж інших видів діяльності.

Для ефективного здійснення такої діяльності, вважаємо доцільним та актуальним обґрунтувати сутність поняття «професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби в надзвичайних ситуаціях» з метою удосконалення умов та принципів організації професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій.

Розкриття сутності поняття «професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби» потребує детального вивчення структури поняття «діяльність».

Мета дослідження – розкрити сутність поняття «професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби в надзвичайних ситуаціях».

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «діяльність» вивчалась у таких наукових площинах як філософія, психологія, соціологія, педагогіка та ін. На думку багатьох вчених (Б. Ананьєв, М. Бернштейн, Г. Васянович, О. Гальперін, О. Леонтєв, С. Максименко, Г. Суходольський, Д. Узнадзе та ін.), діяльність — це активність людини спрямована на взаємодію з об'єктивним світом.

Такі філософські мислителі, як Піфагор, Сократ, Платон, Арістотель, Гегель та ін. інтерпретували діяльність як визначальну якість людського буття, що виявляється в постійному зв'язку з світом. Людина виступає в якості суб'єкта, а явища навколишнього світу, які вона опановує, являються об'єктом діяльності. Діяльність — це прояв соціальної активності, орієнтований на створення нових умов існування особистості та перебудову оточуючого середовища (включаючи її саму) відповідно з своїми потребами [4].

Кагорта вчених (К. Альбуханова-Славська, А. КарповЮ, Г. Никифоров, С. Рубинштейн, В. Шадріков та ін.) вважають діяльність ключовою категорією психології.

Психологічний словник [7, С. 180] трактує діяльність як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання та творче перетворення навколишнього середовища. Діяльність — це продуктивна форма соціальної активності людини. У своїй діяльності людина створює предмети матеріальної та духовної культури, удосконалює свої здібності, будує сучасне суспільство, створює те, що без її участі не існувало в природі.

На думку О. Асмолова, діяльність — це «динамічна ієрархічна система взаємодії суб'єкта з навколишнім світом, під час якої відбувається створення образу, втілення його в об'єкті та здійснення опосередкованих психічним шляхом відношень суб'єкта в предметній дійсності. Діяльність як інваріантна система складається з предметних одиниць, які створюють «тіло» будь-якої діяльності: мотив як конкретна потреба, яка за допомогою даної діяльності задовольняється, ціль та умови здійснення діяльності» [1, С. 56-57].

Діяльність являється цілісністю дій та операцій. Дія як частина діяльності, має самостійну, усвідомлену людиною мету, операція визначається як спосіб здійснення дії. Завдяки творчому характеру людської діяльності людина виходить за природні межі та перевершує свої можливості. Предметом діяльності є те, з чим вона має безпосередньо справу. Наприклад, предметом навчальної діяльності є знання, вміння та навички, предметом трудової діяльності виступає створюваний матеріальний

продукт [6, С. 208-212].

Дефініція С. Максименка, на нашу думку є найбільш вдалою. «Діяльність людини — це свідомо активність, яка виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети» [10, С. 342].

Відповідно до діяльнісного підходу, який розробив С. Рубінштейн [9], називає діяльність взаємодією суб'єкта з об'єктом. Діяльність — це форма взаємодії з навколишнім світом, яка полягає у зміні оточуючого середовища на основі засвоєння і розвитку матеріальної та духовної культури.

Види людської діяльності визначаються за характером основного «продукту», який створюється в результаті діяльності і є її метою. Розрізняють практичну (спеціально трудова) та теоретичну (спеціально пізнавальна) діяльність, що між собою створюють органічну єдність діяльності людини [9, С. 24].

Поняття «діяльність» ґрунтовно вивчається як у психології так і педагогіці. Для повного розуміння діяльності особливо важливим є психологічний та педагогічний підходи.

Психологічний підхід визначає те, що вже є в людині і, що може бути в ній сформовано в конкретній соціальній ситуації розвитку. В рамках педагогічного підходу — що і як повинно бути сформовано в особистості, щоб вона відповідала вимогам соціуму. За таких умов саме діяльність виступає провідною ланкою для розвитку особистості, обумовлюючи її ставлення до навколишнього середовища, її спілкування з оточенням, створюючи «соціальну ситуацію розвитку» [2, С. 19-24]

Психологія вивчає різні види діяльності (розумова, сенсорна та ін.), пов'язані з психологічними процесами. Педагогіка акцентує увагу на ігровій, навчальній та трудовій діяльності.

У педагогіці діяльність трактується як спосіб буття, здатність людини впливати на дійсність, змінюючи її. Основні складові діяльності: людина як суб'єкт діяльності та її потреби; мета, залежно від якої предмет

перетворюється в об'єкт діяльності; засіб реалізації поставленої мети; наслідок діяльності [3, С. 98].

С. Рубінштейн, в свою чергу, до структури будь-якої діяльності відносить мету, мотив, спосіб. В рамках системного підходу В. Шадріков вважає, що діяльність складається з функціональних блоків, тісно пов'язаних між собою: мотиви діяльності; цілі діяльності; програми діяльності; інформаційні основи діяльності, ухвалення рішень; підсистеми діяльнісно важливих якостей [11, С. 34].

Залежно від мети та змісту діяльність поділяють на: ігрову, навчальну та трудову. Ігрова діяльність відбувається шляхом моделювання світу в грі. Навчальна діяльність полягає у накопиченні знань, умінь і навичок. Ключовою ланкою трудової діяльності виступає праця.

Праця — це умова існування та розвитку суспільства, основою якої є відповідність людини як суб'єкта до висунених їй вимог [4]

Праця як свідома, цілеспрямована діяльність людини полягає не лише у забезпеченні власних потреб, необхідних для існування, а й у створенні передумов для розвитку та прогресу нації.

Праця передбачає виконання конкретних завдань, весь процес діяльності повинен бути підпорядкований отримання корисного результату. Праця — це першооснова розвитку людини. [9].

На основі праці зародилась й розвивається професійна діяльність.

Професійна діяльність — це найвища форма діяльності, яка має подвійний характер, оскільки це не лише притаманна людині категорія активності, а й система відношень особистості з навколишнім середовищем.

Як форма суспільної активності професійна діяльність демонструє специфічні риси діяльності, а саме її мотивацію, цілеспрямованість, предметність, трансформаційний та усвідомлений характер.

Структура професійної діяльності визначається здебільшого відповідно до запропонованого Є. Клімовим опису професій:

- предмет професійної діяльності (людина, знакова система, техніка, художній образ);

- цілі професійної діяльності (перетворювальна, тобто організація і проведення виховного процесу, гностична, винахідницька, власного розвитку та ін.);
- засоби професійної діяльності (функціональні, тобто мовлення, міміка, зір, слух тощо; теоретичні, тобто знання, способи мислення, мобільні або стаціонарні технічні засоби та ін.);
- умови професійної діяльності (підвищена моральна відповідальність, екстремальні умови, робота на відкритому повітрі, в умовах побутового мікроклімату та ін.);
- особливості професійної діяльності (поліфункціональний характер діяльності, зустрічі з відомими людьми, відрядження, завершений результат професійної діяльності та ін.) [4].

Іноді професійна діяльність може відбуватися в особливих умовах праці під впливом численних стресогенних факторів. До таких належать професії оперативно-рятувальної служби. Складний та небезпечний процес діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби значно вирізняє її з поміж інших професій. Специфіка діяльності фахівців ризиконебезпечних професій полягає у забезпеченні життєбезпеки населення, відповідальності за людські життя, матеріальні цінності, проведенні аварійно-рятувальних робіт в екстремальних умовах надзвичайної ситуації.

Характерною рисою професійної діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби є робоче екстремальне навантаження, яке складається з фізичного, розумового, психофізіологічного і психічного робочих навантажень. До структури професійної діяльності у надзвичайних ситуаціях входять змістові, інформаційні, організаційні та оперативно-дійові елементи, які містять ризик генерації сильних психологічних реакцій людини [8, С. 106-107].

Вимоги щодо особистісних рис фахівців оперативно-рятувальної служби, рівня професіоналізму, здібності легко адаптуватися та реагувати на надзвичайні ситуації пояснюються високим ступенем ризику та великою кількістю стресогенних факторів.

Аналіз наукових досліджень (А. Деркач, Л. Дика, М. Козяр, М. Кришталь, В. Пліско, Ю. Приходько, О. Хлудова тв. ін.) дає змогу визначити професійну діяльність фахівців різних ризиконебезпечних професій як діяльність в особливих — таких, що виходять за межі звичайних — умовах праці.

Професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби — це складний процес, який відображає основні властивості загального феномену діяльності, зокрема цілеспрямованість, предметність, перетворюючий і усвідомлений характер, детермінованість умовами служби.

У більш вузькому розумінні професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби полягає у відповідальності за життя людей, матеріальні цінності, ведення оперативних дій із ліквідації надзвичайних ситуацій та їхніх наслідків, а умови праці визначаються неповнотою інформації, дефіцитом часових лімітів в умовах надзвичайних ситуацій, впливом чинників екстремальних ситуацій під час виконання службових обов'язків. У цілому її зміст детермінується трьома складовими: запобігти, врятувати, допомогти [8, С. 72].

Ми вважаємо, що це суспільна діяльність, спрямована на захист населення та навколишнього середовища, проведенні превентивних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у разі необхідності надання першої медичної допомоги.

Надзвичайні ситуації, в умовах яких змушені працювати фахівці оперативно-рятувальної служби, сприяють виникненню страху, стресів, зниженню самооцінки, впевненості у собі, що призводить до помилкових дій, психофізіологічних та соматичних розладів.

Діяльність в надзвичайній ситуації не може бути забезпечена лише знаннями, навичками та вміннями. Ризиконебезпечні професії вимагають від фахівця спеціальну психологічну готовність до роботи в екстремальних умовах, проявлення найвищої організованості та відповідальності. Серед особистісних якостей, які дозволяють успішно виконувати складну

діяльність в надзвичайних ситуаціях, велика увага приділяється стресостійкості, в основі якої лежить високий рівень саморегуляції та наявність професіоналізму.

Ефективність професійної діяльності пожежних-рятувальників в більшій мірі залежить від психологічної стійкості (характеристика особистості, що забезпечує збереження оптимального функціонування психіки), яка на рівні з професійною майстерністю визначає успішність діяльності фахівця в складних ситуаціях [8, С. 75].

Висновки. Отже, охарактеризувавши структуру поняття «діяльність», «професійна діяльність», ми розкрили сутність поняття «професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби».

Ми вважаємо, що професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби у надзвичайних ситуаціях — специфічний вид суспільної діяльності, який полягає в організації життєзабезпечення людей, збереженні матеріальних цінностей та пов'язаний (відбувається в умовах) з постійною робочою напругою, стресовим навантаженням і високим ступенем ризику.

Неординарність завдань, специфіка діяльності, особливі умови праці, психологічний зміст виокремлюють діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби серед інших видів діяльності. Вона характеризується спеціальними умовами чіткої й суворої регламентації, впливом негативних чинників надзвичайних ситуацій та вимагає ефективного виконання службових обов'язків, ухвалення рішень за обставин браку інформації та гострим дефіцитом часових лімітів, досягання відповідальності за збереження життя людей.

Література

1. Асмалов А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 768 с., С. 56-57
2. Введение в психологію / Под общ. ред. проф. А.В. Петровского. – Москва: – Издательский центр «Академия», 1996. – 496 с., Петровский А.В. Развитие личности и проблема ведущей деятельности // Вопрос психологи, № 1, 1987. – С. 19-24
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Деятельность // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, П.Н.Федосеев, С.М.Ковалев, В.Г.Панов. – Москва: “Сов. энциклопедия”, 1983. – 840 с.
5. Климов Е.А. Введение в психологію труда : Учебник для вузов. — М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
6. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Ліфарєва. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
7. Немов Р.С. Психология: Словарь-справочник: В 2 ч. – М.: Изд-во Владос-Пресс, 2003. – Ч.1. – 304 с.
8. Професіографічний аналіз діяльності начальників караулів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України: [монографія] / М.А. Кришталь, В.П. Садковий, А.Г. Снісаренко, О.В. Тімченко. – Х. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2011. – 230 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии – СПб: Издательство «Питер», 2000 – 712 с.
10. С.Д. Максименко. Общая психология. М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер» – 2004. – 528 с.

11. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека: Учебное пособие, 2-е изд, перераб. и доп. М.; Издательская корпорация "Логос", 1996. 320 с.

Анотація.

**СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «ДІЯЛЬНІСТЬ», «ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»,
«ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ОПЕРАТИВНО-
РЯТУВАЛЬНОЇ РОБОТИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ»**

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрита сутність поняття «діяльність» як категорія соціальної активності. В роботі розглядається зміст поняття «професійна діяльність» — найвища форма діяльності. Доведено, що специфіка професійної діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби суттєво вирізняє її серед інших видів діяльності, оскільки відбувається за умов особливих, таких, що виходять за межі звичайних — умовах праці.

Ключові слова: діяльність, професійна діяльність, фахівці оперативно-рятувальної служби, професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби.

Аннотация.

**СУТЬ ПОНЯТИЙ «ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ», «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ», «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
СПЕЦИАЛИСТОВ ОПЕРАТИВНО-СПАСАТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЫ»**

Дячкова О.М.

На основе анализа психолого-педагогической литературы раскрыта суть понятия «деятельность» как категория социальной активности. В работе рассматривается содержание понятия «профессиональная деятельность» — высшая форма деятельности. Доказано, что специфика профессиональной деятельности специалистов оперативно-спасательной службы существенно выделяет её среди других видов деятельности, потому что осуществляется в особенных, таких, которые выходят за пределы обычных — условиях труда.

Ключевые слова: деятельность, профессиональная деятельность, специалисты оперативно-спасательной службы, профессиональная деятельность специалистов оперативно-спасательной службы.

Abstract.

THE CONTENT OF THE NOTIONS “ACTIVITY”, “PROFESSIONAL ACTIVITY”, “PROFESSIONAL ACTIVITY OF RESCUE SERVICE SPECIALISTS”

O. Diachkova

On the basis of psychological and pedagogical literature the content of notion “activity” as category of social actions is discovered. The essence of notion “professional activity” is also analyzed in the article. Professional activity is the highest form of activity and is expounded on the basis of labour. Labour is the background of humanity development.

Sometimes professional activity is implemented under the influence of stress factors in emergencies. The structure of professional activity In emergency situations consists in physical, mental, psychophysiological and physical workload.

It is proved that the particular characteristics of professional activity of rescue service specialists separate it from other kinds of activity because it is realized in special, unusual work conditions. It is pointed out that professional activity of rescue service specialists is specific kind of activity that involves rescuing people and environment, giving first aid, monitoring and preventing emergencies.

Key words: activity, professional activity, rescue service specialists, professional activity of rescue service specialists.